

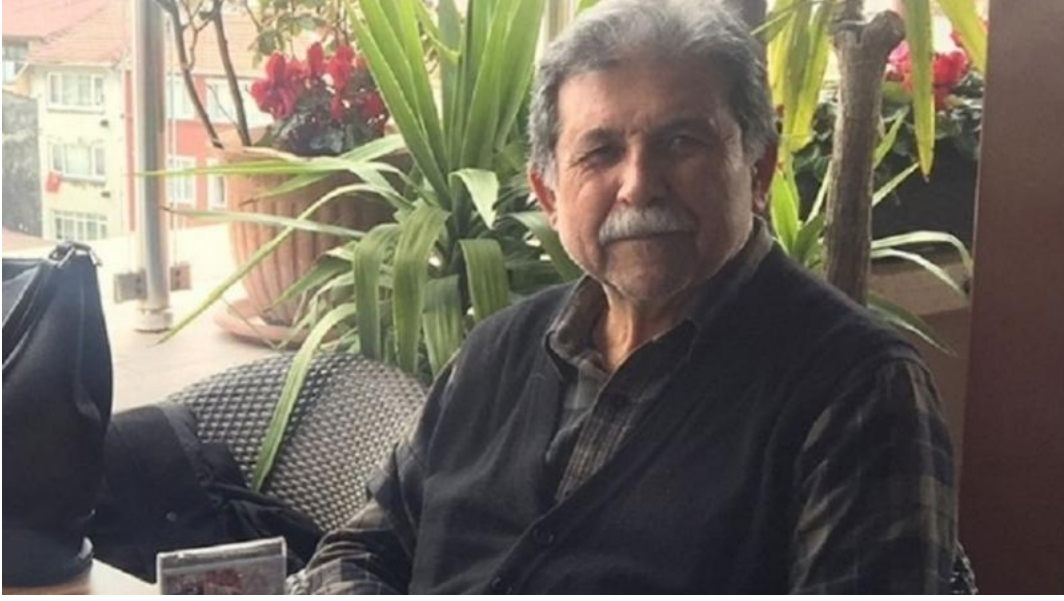
“MODERNLİKLE OLAN UYUŞMAZLIĞI İSLAMCILIK YARATMADI”

Abdurrahman Arslan ile Söyleşi

20 Haziran 2021 Pazar

<https://birikimdergisi.com/guncel/10646/modernlikle-olan-uyusmazligi-islamcilik-yaratmadi>

[#islâmcılık](#), [#modernite](#), [#post-modernizm](#)

Kendinizi hâlâ İslâmcı olarak nitelendiriyorsunuz, üzerinde mutabık kalınmışsa kanuni bir tanımı yok sanırım. Size göre İslâmcılık nedir?

Uzun sürecek bu girişin sebebini biraz da sorularınızla ilgili sayabiliriz. İzninizi alarak söylemeliyim ki sorularınız bir araştırmayı mevzu edinmekten ziyade İslâmcılık dediğimiz bir düşünce ile hareketin mevcudiyetini ve meşruiyetini sorgulayan bir hususiyete sahip. Kabul etmesem de neticede bu bir düşüncedir ama bunu derken İslâmcılık sorgulanamaz türünden bir şey de söylemeye çalışmıyorum. Kişisel olarak da post-modernlik dediğimiz bu kırılma evresinde İslâmcılığın modernliği “anlama” tarzı başta olmak üzere -ki bu aynı zamanda ben Müslüman’ım diyenlerin de anlama tarzıdır-, onunla kurduğu ilişkinin mahiyeti ve buna bağlı olarak geliştirdiği varsayımların yeniden tahlil edilmesine inananlardanım. Fakat bunu acaba İslâmcılığın yeniden inşası için mi; zihinlerimizi düzenleyen çağdaş politik kültürün farkına varamadığımız bir talebi olarak mı; yoksa bunu İslâmcılığın Batı’ya ait tarihsel bir “artık” olarak baktığı “milli ve yerlilik” adına mı yapacağız.

Meselenin düğüm noktasında bu yatıyor. Zira bir yandan çağdaş post-modern ya da diyelim ki neoliberal ideoloji, yaşadığımız dünyada kendisiyle “antagonist” çelişki yaratan hiçbir inanç ve düşünceye yaşama hakkı tanımak niyetinde değil; diğer yandan yeni bir “emperyal” ufuk edinen dünün İslâmcı bugünün neoliberal Müslümanları da İslâmcılığın Ümmetçiliğine artık tahammül gösterememektedir. Eleştirilerin hareket noktasında bu sebeple neyin yer aldığı önemlidir, aksi halde Müslümanların yaşamları kadar inanç ve düşünceleri de sözünü ettiğimiz çağdaş ideoloji ya da bilhassa bugün İslâm’la meşrulaştırılmaya çalışılan ırkçılığın kamusal alanına dönüşebilir.

Bahse konu ettiğimiz İslâmcılığın ortaya çıkmasına sebep olan hadisenin tarihselliği kadar kendinin mahiyeti ve bilhassa taşıdığı iddiaları sebebiyle, en azından meseleye biraz açıklık getirmek için, kısa bir değinide bulunalım. Zira modernliğin konuşulmayan esas önemli taraflarından biri de esasında onun bir “teoloji” olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Getirdiği yeni hakikat telakkisi ve ona bağlı yeni bir bilgi türüyle Ortaçağ’ın skolastik olduğu gibi ekümenik dünyasını da çözmüştür. “Dogmayı” yıktığı doğrudur ama kendi hakikat telakkisini de bir dogma olarak onun yerine ikame etmiştir. Modernlik Hıristiyanlık sonrasında “Avrupa’ya” dönüşen Batı’nın tanımlamak üzere kendine koyduğu addır. Rönesans’tan itibaren yaşadığı değişimleri, kazandığı yeni mevkiyi yine onunla anlattığı bir kavramdır.

Modern olmak, bilindiği gibi ilk ağızda Batılı olmak demektir, ama buna Batılaşmak demek meseleyi bilhassa teolojik kökeni bakımından olması gereken nispette tahlil için fazla teşvik edici değildir. Batılaşma diyen bizdeki zevatın bir kısmı bu sebeple meseleyi muhtevadan ziyade form/görünüş düzeyinde anlamamanın ötesine varamamıştır. Modernlik kavramı başlangıçtan itibaren apolojetik bir zihinsel durum yaratır; tek taraflı olarak insanda daima bir eksiklik, başarısızlık duygusu meydana getirir. Başarısızlığın sebebi de insanın kendinde, dininde, toplumunda, tarihinde aramasını beraberinde getirir. Bu cihetten baktığımızda diyebiliriz ki Müslümanlar modernleşmeyle beraber dinleri yanında kendileri ve tarihlerine de modernliğin gözüyle bakmaktalar. Bugün de geleceklerine onunla bakmakta. Tekrarlara düşeceğimizi peşinen söyleyerek şimdi sorunuza geçebiliriz.

İslâmcılık düşüncesi bilindiği gibi kelâmi bir tartışmanın, yani İslâm’ın ilim geleneğinin şartları ve bağlamları içinde meydana gelmiş bir tartışmadan doğan mezhep veya bir firkaya mahsus bir düşünce değildir. Hariçten gelen modernlik dediğimiz tehdide karşı Müslümanların oluşturduğu bir düşünce ve muhalefettir. Başlangıç döneminin düşünürleri, diyelim ki ilim ehli, daha ideolojilerle tanışılmamış olduğundan din ve siyaset ayrımı yapmayan bir zihinle hadiseye baktıklarından bunu dinî bir mesele olarak ele almışlardır. İslâmcılık düşüncesi de böylece harici şartla-

ra göre kendini oluşturan ama yine de modernlik bağlamında bir tefsir anlayışına dayanarak doğup gelişti. Tabii bir durum olarak bir ayağı İslâm'da, diğer ayağı da modernlikte olmuştur. İslâmcılık dediğimiz düşüncenin bir “kurucu-dışarı” vardır yani, o da modernliktir. Sözü edildiği gibi belirsiz sayılmaz, kendine mahsus sebepleri olmasına karşılık modernlikle kurduğu ilişkinin niteliği onu belirsiz yapmaktan ziyade “bağımlı değişken” hale getirmiştir.

Modernlik Batı kökenli olması sebebiyle “Batılaşma” şeklinde adlandırılmış ve anlaşılmıştır fakat bu isimlendirme meseleyi bilhassa felsefi cihetten yeterli nispette açıklamaya elverişli sayılmaz. Anlaşılan sebeplerden dolayı bilhassa yakın zamanlarda ayrıca “siyasal İslâm” şeklinde de ifade edilir oldu. Daha sonra değinmeye çalışacağım için şimdilik buna Müslümanların modernlik karşısındaki “vaziyet alışı/tutumu” diyelim.

İzninizi alarak, mevzumuzla ilgili olduğundan önemli saydığım bir hususa da ayrıca değinmek istiyorum. Bu ülkenin bilhassa Müslüman aydınlarının giderek daralan ufuklarının kapsam alanına girmeyen, düşüncelerine mevzu yapmadıkları bir meseledir. Demeye çalıştığım İslâmcılığı meydana getiren şartlarla karşılaşmış olan sadece Müslümanlar olmadı, bütün dünya ahalişi karşılaştı. Bu karşılaşma özünde bir dinin başka bir dinle, bir topluluğun başka bir toplulukla karşılaşması olmamıştır. Zira bu çeşit karşılaşmalar zaten tarihte her zaman tabii bir durum olarak cereyan etmiştir.

Bu karşılaşmalardaki daimi temel ilke karşılıklı olarak birbirine benzememektir. Modernlikle karşılaşma başlangıçta benzemeyi zorunlu hale getiren bir karşılaşmadır; insanın o güne kadar görmediği ve bilmediği yeni güç kaynaklarına sahip bir toplulukla karşılaşmadır. Her anlamı içinde bu güç, başlangıçta fiziksel, sonra da arkasından zihinsel hâkimiyeti getiren bir karşılaşmadır. Gizlemesine ve sevimli görünmesine rağmen burada modernliğin şiddet yüklü ve totalleştirici bir içerik taşıdığı görülür.

Moda tabirle söylersek esasında bu herkesi içine çeken küresel bir durumdur ama anlaşılması zaman almıştır. Taocu, Budist, Şinto dinlerine mensup insanları olduğu gibi, bilindiği gibi başta Hıristiyanlık, sonra Musevilik ve İslâm dininin mensupları da bu durumu yaşamak zorunda kaldı, bugün de yaşamaya devam ediyor. Müslümanlar gibi Batı harici toplumların insanları da bu duruma bir cevap ve kendilerini savunmak için dinlerinden hareketle bir çözüm aradılar. Eski tutumlarını devam ettirerek yine başkalarına benzememek, kendileri olarak kalmak içindi gösterdikleri bu çaba. Ama tarihsel süreç içinde bu direnç yerini kabule bıraktı; bu defa benzeme ilkesi lider değer haline geldi ama azalan muhalefete rağmen yine de kısmen devam etmektedir. Modernliğin rahmi olan Batı'da bile Kilise hâlâ kürtaja, klonlamaya karşı çıkararak cılız da olsa dinin kökeninden kaynaklanan muhalefeti dillendirmektedir.

Esasında Katolikliğin modernliğe karşı uzun süren bazen haklı ama ekseriya haksız bir mücadele sürdürdüğünü biliyoruz. Unutmamak lazım ki modernlik felsefi olarak Hıristiyanlık karşıtı bir düşünce olmak kadar aynı zamanda tabiat kökenli bir teoloji olarak da ortaya çıkmıştır. Museviler ise yine Batılı kaynaklara göre aşağı yukarı bir buçuk asır modernliğe direnç göstermiş, sonra kabullenmeye başlamıştır. Ama bugün hâlâ kabullenmeyenleri de var. Budist, Taocu, Şinto gibi dinsel geleneklerdeki muhalefet ise modernliğin marka olarak ürettiği ikonlar Tao'yu, Buda'yı yuttuktan sonra üzeri biraz örtülür oldu. Bizler de ilgisiz olduğumuzdan maalesef bu tecrübelerle yabancı kaldık. Şu da var ki modern dediğimiz duruma karşı kesin tavır koymuş birisi varsa eğer o da Gandhi'dir. Biliyordu ki modernlik kast sistemi kadar reenkarnasyon inancını da derin bir çöküntüye uğratacaktır.

Sadede gelerek devam edersek, karşılaştığımız ve adına modern denilen şey, adından bahsettiğimiz dinlerin müntesiplerinin gözünde olduğu gibi başta da hayata dair getirdikleriyle, Müslümanların gözünde de moda ifadeyle "öteki"dir. Ama değinmeye çalıştığımız gibi bu sıradan bir öteki olmamıştır. Her ne kadar çağdaşlaşmış Müslüman muhayyile bugün onu siyasi, teolojik, iktisadi gibi değişik yollarla öteki olmaktan çıkarmaya çalışsa da, modernlik dayandığı felsefi kabulleri sebebiyle Müslüman için yine de öteki olmaya devam edecektir. Aynı şey bugün post-truth'tan söz eden post-modernizm için de geçerlidir.

Nasıl değişsin ki? Değişebilmesi için İslâmcılığı doğuran şartların ortadan kalkması gerekir, bu da modernliğin sonu demektir. Üstelikte bu şartlar İslâmcılığın da anlamakta zorluk çektiği şekilde bugüne dönüşerek devam etmektedir. Unutmamak lazım ki modernlikle karşılaşmanın neticesinde oluşan şartlar Müslümanın on iki asır sonra inancını ve Müslüman olarak kimliğini olduğu kadar amellerini de yeni baştan gözden geçirmesine sebep olmuştur. Müslüman onun değiştirdiği şartlara göre sürekli şekilde düşüncelerini ona uyarlamaya çalışmıştır. Bu da onu bugün dahi sonunu kestiremediği bir çıkmaza sokmuştur.

Modernlikle karşılaşma bahse konu ettiğimiz gibi hiçbir toplum için sıradan bir karşılaşma olmamış, bu karşılaşmanın kuşaklar boyu süren etkileri olmuştur. Tevhid inancı olduğu gibi onun toplumsal yansıması olan Müslümanların birliği de açıktan tehdit altına girmiştir. İslâmcılık bu karşılaşmanın bir mahsulü olarak ortaya çıkmıştır; eksiki ve fazlasıyla, yanlışı ve doğrusuyla egemenlik peşindeki bu kuvvete karşı Müslümanların nefsi müdafaasını temsil etmiştir.

İslâmcılığın harici bir isimlendirme olduğu, oryantalist çağrışım yaptığı söylenebilir. Muhalif bir harekettir ama sadece muhalifliğe indirgenemez, hayatla alakalı her soruna İslâm'ın cevap vereceğini söylemesi sadece bir muhalefet değil, muhalefet ettiği kuvvetin aynı zamanda kendine olan güvenini de sarsan bir muhalefettir. Bu da modernliği daima bir güvensizlik içinde

tutmaktadır. Bilhassa dünyanın ve hayatın nasıl tasavvur edilmesi gerektiğini söyleyen modernliğe karşı kendine ait bir tasavvur biçimi olduğunu ısrarla vurgulaması bu güvensizliği her zaman artırmıştır. Bizler de öte yandan yaşadığımız ülke ya da dünya hakkında konuştuğumuzda, unutmamak lazım ki esasında İslâmcılıkla ilgili bir kabulden hareket ederek konuşuyoruz demektir. Hal böyleyken İslâmcılık birilerinin istemesiyle düşünce hayatını terk edip gider mi; hatta İslâmcılar istemiş olsa da acaba bu olabilir mi? Bunun aksini düşünmek ve söyleyebilmek, bugün entelektüel faaliyetin hangi birikim ve zemin üzerinden mayalanıp konuşma mevzusu haline geldiğini ancak unutmakla mümkündür.

Eğer bizler tek Tanrılı dinler ve modernlik arasında karşılaştırmalı bir tartışma yapacak kadar entelektüel kifayete sahip olabilseydik İslâm'ın bu husustaki itirazlarını daha açık bir şekilde görebilirdik. Hatta Uzakdoğulu din ve kadim geleneklerin modernliğin bilhassa maddi düzeydeki ürünlerini kusursuz şekilde taklit etmesinin kökenlerini az da olsa anlayabilir, taklit ile pagan/panteist bir zihniyet ve onun “ötekini” algılama ve ondan hangi yolla kurtulmak istediğinin mahiyeti hakkında bilgi sahibi olabilirdik.

İslâm adını vererek bugün üzerinde düşünce faaliyetimizi sürdürdüğümüz, bunca gayret göstererek öğrenmeye çalıştığımız siyasi, sosyal, iktisadi, sanatsal birçok meselenin kökeninde esasında İslâm'ın değil, modernliğin hakikat telakkisinin yer aldığı, ondan neşet ettiğinin farkında bile değiliz. Şimdi de sırada İslâmileştirmeye çalıştığımız post-modernizm var. Gizli veya açıktan aramızda süren uyuşmazlık ve çatışmanın kökeninde farklı hakikatlerin temsilcisi olmamız yatıyor. Mahiyetle ilgili olduğundan bu ortadan kalkabilecek bir uyuşmazlık değildir. Gündemimizde yer almamış olsa bile biliyoruz ki modernlik en başta bir “hakikat” meselesidir; yani hakikatin kaynağı ve ona dair bilgiyle ilgilidir. Diyebiliriz ki bu nihai anlamda bir ontoloji ve epistemoloji meselesidir. İslâmcılığın çok açıktan olmasa da konuşmalarını farklı bir hakikat telakkisinden yaptığını hatırlamalıyız.

İslâmcılığın bir iddiası var mıydı; varsa neydi?

İslâmcılığın iktidar olduğunun söylendiği, bunun verdiği hazla “İslâmcıların da” artık özgürlük kısıtlayıcı bulduklarından İslâmcılığı terk etmeye çalıştığı bu tarihsel dönem, esasında sorunuza cevap sayılır. İslâmcılığın her şeyi siyasete indirgeyerek yüceltmesi, bütün sorunların çözüm imkânı olarak siyaseti görmesi bugün onun en büyük zaafını teşkil ediyor. Doğru yapılmış başlangıçların insanı sıklıkla içinden çıkılmaz sorunlarla karşı karşıya bıraktığı bilinir. Hiçbir şey durup dururken ortaya çıkmadığı gibi, niyete bağlı olarak her düşünce İslâmcılıkta da olduğu gibi hiç şüphe yok ki daima kendinde bir hedef taşır. Öfkeli niyetiyle elbette ki

İslâmcılık da bir iddianın sahibi olarak doğup gelişmiştir. Hatta bugün küresel çapta “istenmeyen” olarak ilan edilmesinin sebebi onun taşıdığı iddia değil midir?

Elbette ki diğer din mensupları da, bir iddiayla ortaya çıktılar ama fazla direnç gösteremediler. İslâmcılığın taşımış olduğu iddia; Müslümanları inanç olarak, ahlâk olarak, amel olarak, yaşam tarzı olarak ve bir beraberlik biçimi olan cemaat/ümme olarak korumaktır. O günler için, ama bugün küresellik şartlarında daha belirgin biçimde anlaşıldığı gibi bu iddia diğer bütün dinlerden daha büyük, daha uzun soluklu bir iddia olarak hâlâ devam ediyor. Müslümanlara dün modernlik, bugün de post-modernlik karşısında entelektüel düzlemde eleştiri “mekânı” sağlayanın İslâmcılık olduğu unutulmamalıdır.

Bu demektir ki, İslâmcılığı meydana getiren şartlar ortadan kalkmadığı gibi bugün de her yere nüfuz ederek şedit bir halde varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla bu neoliberal/post-modern dönemde taraftarları azalmış, öldüğünü ilan edenler çoğalmış olsa bile, Allah izin verdiği müddetçe İslâmcılık yoluna yine taraftarlarıyla devam edecektir. Elbette ki bir isimlendirme olarak İslâmcılık oryantalizm kokuyor, elbette ki oluşumuyla beraber başlayan zaafları var, beni de fazlasıyla ilgilendiren elbette ki bir modernist tarafı var. Üstelik esas önemlisi de kendini ona göre inşa ettiği, varsayımlarını ona göre oluşturduğu, entelektüel hafızasını ona göre düzenlediği o eski modern dünya da artık bugün karşısında yok. Dönüşmüş ve bugün yeni bir mahiyet kazanmış halde yine karşısında duruyor. Bunun neticesi olarak tabii ki boşluğa düşmüş durumda ve bugün kendine bir yer bulmakta zorlanıyor. Önceliğinde toplumun ıslahı varken bazı sebepler bunu değiştirmiş, bir defa da olsa içerik anlamını tahlil etmediği “siyasal” dediğimiz şeye yönelmiş, o da bugün geldiği yeri görmesine mani olmaktadır.

Aristocu bir dünyaya ait olan politikanın İslâm’ın adaletini olduğu kadar bu adaleti dağıtım için de elverişli olmadığını söyleyelim. “Siyasal olan” dediğimiz Allah’ın rızasını kazanmak yerine bugün Müslümanlara muktedir olmayı, kendi mantığına göre iktidar sahibi olmayı öğretiyor; tabii ki bir de iktidarın tahkiminde kullanılan “hain” teşhisi koymayı öğretiyor. Değirmeye çalıştığım hususları da göz önüne alarak eğer İslâmcılık içerik olarak yeterli yetkinliğe sahip değilse dersiniz kabul ederim. Zaten içi yeterli dolulukta olsaydı neoliberal siyaset ve kapitalizme de bu kadar kolay kurban verilemezdi diye düşünüyorum.

Geldiğimiz süreçte herhangi bir iddiadan bahsedilebilir mi?

Sorunuzu dâhili anlamda mı, yoksa harici anlamda mı sorduğunuzu bilmiyorum ama dahili diye fazla bir şey de kalmadığından, artık onun bir parçası sayıldığımız küresellik kavramıyla anlatılan bir dünyada yaşıyoruz ve bu dünyanın haricine çıkıp sığınabileceğimiz bir mekân

artık yok. Mekânın aşırı şekilde mekânlaştığı, her şeyin evrenselliğin aşırı şekilde tahakkümü altında tutulduğu, hakikat yoktur diyerek insanı olmayan bir hakikate iman etmeye zorlayan bir dünyada olduğumuz inkâr edilemez. Eksiği ve fazlasıyla bu dünyanın suç ortağı olmak istemeyen İslâmcılık kim ne derse desin böyle bir dünyada hâlâ küresel bir karşı söylemi temsil etmektedir. Bu yüzden özdeşleştirilmeye çalışılsa da İslâmcılık terörizm değildir; kurtulmak istediklerinden içerideki iktidar sahiplerinin Fransız idrakine indirgedikleri medeniyetçi bir söylem de değildir, o bir dine inanan insanların müdafaasıdır.

Bütün entelektüel faaliyetini onun ekseninde örgütlemiş olduğu din insanın elinden alındığında, öyle zannetse de esasında geriye tartışabileceği ya da konuşabileceği fazla bir şeyi kalmaz. Bunu aynı şekilde seküler düşünce için de söyleyebiliriz, zira dinin olmadığı bir yerde onun mevcudiyetinden söz edilemez. Farklı dinler üzerinden ya da farklı kavramsal başlıklar altında sürdürülmüş olsa da o günden bugüne insanın tartışmakta olduğu şey esasında elindeki dini olmaktan başka bir şey değil. Rönesans/Reformasyon'dan, yani modernlik dediğimiz mesele gündeme geldiğinden, başta da Batı'da tartışılan şey bilindiği gibi yine dinden başkası olmamıştır. Batı harici toplumlarda da modernleşmeyle beraber yine ilk tartışma dinle başlamış, aynı diyalektik içinde bugün de devam etmektedir.

Post-liberal ve post-Kemalist bir dönemde Müslümanları iktidara taşıyan İslâmcılığın küresellik şartları içinde kurucu vasfı sebebiyle uygun bulunmadığından günümüzde bu ülkeden, Ortadoğu'dan ya da dünyadan çekip gitmesi istenmektedir; ama birileri istiyor diye çekip gidecek değil. Kabul edelim ki küresellik bir taraftan kendini modernliğe göre inşa eden İslâmcılığın yapıtaşlarından bir kısmını işlevsiz bırakmış oldu, ancak diğer taraftan da İslâmcılığın eleştirileri karşısında ve kendinin yarattığı yeni şartlar sebebiyle de daha korumasız hale düşmüş durumdadır. Küresel kültür ve hayat içinde şekillenmiş bir zihin bu kültürü ve hayatı sorgulasa bile aşması mümkün değildir. Hayatın içinden hayata anlam çıkartılamaz, kültür ise her şeye benzerlik katar. İslâmcılık taşıdığı iddiayla kendine has bir sorgulamaya imkân veren yeni kapılar açmaktadır.

Türkiye özelinde yanıtlarsanız; İslâmcılık ülkeye ne getirdi, ülkeden neler götürdü?

İçerik olarak çok şey söylemeye çalışan sorunuza ilgi çekici bulduğumu söylemeliyim ama yeterli bir cevap verebileceğimizden emin değilim. Sorulan sorunun verilecek cevabı belirlemek gibi bir işlevi de olduğunu göz önüne alarak çizmeye çalıştığı çerçevenin dahilinde kalmaya niyetli değilim, haricine çıkmayı deneyeceğim.

Bunlardan birisi sorunun “ülke” kavramını özne yapması, belirleyici bir mevkiye yerleştirdikten sonra oradan konuşmasıdır. Diğeri de bu ülkede yaşayan Müslümanları İslâmcılıktan, İslâmcılığın da İslâm’dan, diyelim ki zımnen ayırmasıdır. Bu durumda İslâmcılık da ister istemez ithal bir düşünce/mal muamelesi görmektedir. En azından çıkardığım anlam bu. Bakış açımdan dolayı ama ben bunu farklı bir sıralamaya tabi tutmak istiyorum, bu sebeple mekân olarak yer/toprağı değil de, İslâm ve Müslümanların modernlik karşısında kendince bir tefsire dayalı olarak inşa ettiği İslâmcılık olduğundan öncelikle İslâm’ı “özne” yaparak konuşmaya çalışacağım.

Sorunuzun bakış açısı yabancı sayılmaz, benzer bir anlayışı son zamanlarda bazı İslâm ülkele-
rinde fakat bilhassa Avrupa’da yaşayan birtakım ideologlar tarafından “Avrupa İslâm’ı” şek-
linde dile getirildiğini biliyoruz. Bu düşünce ısrarla mekân temelli bir İslâm anlayışını söz
konusu etmektedir; buna İslâm’ın “mekânlaştırılması” diyorum. Acaba yapısal olarak İs-
lâm’ın buna müsait bir din olduğu söylenebilir mi? Başka bir tartışmayı hak etse de buna ke-
sinlikle hayır diyebiliriz. Ama buna rağmen eğer böyle düşünülüyorsa, bunun esas sebebinin
Müslüman zihni belirleyen modernliğin mekân telakkisinin olduğunu kabul etmeliyiz. Kendi-
si de mekân bağımlı bir iktidar türü olduğu için ulus-devletin bu anlayışın benimsenmesi ve
yaygınlaşmasında belirleyici bir rol oynadığını biliyoruz; ama yine de bunu zihinlere zerk
eden esasında sosyal bilimler dediğimiz ideolojidir.

İslâm insanların bir toprak parçası üzerinde tabii bir durum olarak yaşadığını, dünyada olma-
nın bir anlamının da bu olduğunu söyler. Bu sebeple İslâm Musevilik ve Hıristiyanlıktan fark-
lı olarak “mekân-bağımsız“ bir din olma hususiyeti taşır. Mekânla zihniyet, mekânla bilgi,
mekânla insani ilişki, mekânla gelecek idraki gibi ayrıca değerlendirilmesi gereken meseleleri
bir kenara bırakarak, İslâm’ı referans alıyorsak biraz da bu hususiyetle ele alalım. Düşünce-
mizi bu bağlam içinde kurduğumuzda sanırım şunu diyebiliriz: İslâmcılık bu ülkeden hareket-
le kendini oluşturmamıştır. Bundan dolayı soruyu izninizle şöyle sormak istiyorum: İslâmcılık
acaba İslâm’a ne getirdi ve bu ülke insanlarına -eksiği ve fazlasıyla- hizmet ederken, anlaşıl-
ması/tefsiri anlamında acaba bu ülke İslâm’ın önüne ne gibi meseleler çıkardı? Sözgelimi dinî
bir mesele şeklinde vasıflandırılmış modernlikle karşılaşmayı iktidar aşkına nasıl modern si-
yasetin nesnesi yaptı?

Diğer ikinci hususa gelirse, yani bir “ülke” kavramından hareketle Müslümanları İslâmcılık-
tan, İslâmcılığı da inandıkları din olan İslâm’dan ayırarak ele alma meselesi. Tekrar olsa
da evvela şunu söyleyelim, modernlikle karşılaşma bir orduyla ya da bir topluluğun başka bir
toplulukla karşılaşması değildir. Bu her şeyden evvel toplumların dinleriyle olan bir karşılaş-
madır. Müslümanlar için de bu dinleriyle ilgili bir karşılaşma olmuştur. Buradan baktığımız-

da, meselenin tarihselliği bir tarafa, Müslümanlarla İslâmcılık bir hayat pratiği olarak acaba ayrıştırılabilir mi? İslâmcılık sadece bir düşünce ve hareket değil, biliyoruz ki Müslümanın amellerini de kapsayan bir hayat pratiğidir; bu pratik de harici bir müdahaleye maruz kalmanın neticesinde oluşmuştur.

Yazıyla mürekkebi arasındaki ilişkide olduğu gibi acaba bunları nereye kadar ve hangi ölçülerle ayrıştırmak mümkündür. Sözelimi ama şu söylenebilir, İslâmcılık İslâm'ın iyi anlaşıl-mamış bir “tefsiridir”. Biliyoruz ki zira bu işin başlangıcında yer alan, bugün İslâmcı dediği-miz ilim ehli bunu dinî bir mesele şeklinde ele almıştı. Yakın zamana kadar da “eğitimli” İslâmcılarımız bile iktisattan aileye kadar birçok meselede “çağdaş” fakihlerden fetva peşinde koşmuşlardı. Ama bugün müthiş bir bağlam değişikliğiyle karşı karşıyayız, artık meselelere başka türlü, yani bunlara akılla çözülecek meseleler olarak bakıyoruz; felsefi, siyasi, iktisadi gibi meseleler olarak kabul ediyoruz bunları. Ama ne yazık ki modernliğin esasında teolojik bir mesele olduğu ise akıllara gelmiyor.

Sorunuzun getir-götür hesabı yapan tarafına dönersek, kanımca bu aynı zamanda bir memnu-niyetsizliğe, en azından son dönemlerde dile getirilen bir memnuniyetsizliğe de imada bulu-nuyor. Çağdaş neoliberal kültür ve siyaset günümüzde bu memnuniyetsizliği beslemektedir, fakat bunun diğer önemli bir sebebi de İslâmcılığın bizde olduğu gibi hariçteki bazı odakları da rahatsız eden ümmetçi boyutudur. Bunun ötesinde eğer İslâmcılık miadını doldurdu ya da öldü, bitti denirse kabul etmesem de bunu anlayabilirim. Açıktan kendini göstermeyen İslâm-cılık eleştirileri bugün İslâmcılığın içindeymiş, taraftarıymış gibi bir görüntü vererek bunu yapmaktadır; tıpkı “milli ve yerli” retoriğinde olduğu gibi. Düşüncelerin entelektüel bir seviye kazanabilmesi için bence açık olmakta fayda var.

Ayrıyeten bu sorunuz bana göre muhasebesi yapılabilecek bir soru da değil, en azından bu hesaplamayı yapabilecek biri değilim. Ama geçmişi, bu işin tarihselliğini unutarak sadece gelecek için bu çeşit bir hesap yapanlar eminim ki vardır. Fakat esas önemli olan bunun ne adına ve nasıl bir gelecek için yapıldığıdır. Hesap neticesinde İslâmcılık olmasaydı bu ülke daha iyi durumda olurdu demek, ya da böyle düşünmek bunun hangi bakımdan iyi olduğunun da belirtilmesini gerektirir. Meselenin bu şekilde düşünülmesi bana Kant'ın güvercinini hatırlattığı gibi, Kemalistlerin yaptığı tartışmaya da bir bakıma geri dönmektir. Dünün bir kısım İslâmcısı bugün daha yükseklere çıkabilirim ama buna kanatlarım mani oluyor diyen güverci-ne benziyor; Kemalistler ise din bizi geri bıraktı diyordu. Görünen o ki şimdi de bir kısım İslâmcılar geri bıraktı değil de, bulunduğumuz durumu aşmamıza İslâmcılık ayak bağı olmak-

tadır demeye getirmektedirler. Ben modernliğin Müslümanların içinden geçirildiği, tarihteki önemli imtihanlardan biri olduğuna inandım hep.

Bu bakış açısı kapsayıcı olabilir mi?

Kapsayıcılık iddiası taşıyan ya da peşinde olan her düşünce, modernlikte olduğu gibi kanımca totalite ve homojenlik peşindedir. Düşünce dediğimiz şey zira tarafsız değil, taraflı bir “üründür”, bu da bilginin tabiatından kaynaklanır. Bu tanım içinde diyebiliriz ki her düşünce, ideoloji veya din kendine inananları kapsar ve öncelikle konuşmasını onlara yapar. Bildiğim kadarıyla İslâmcılığın herkesi kapsamak gibi bir iddiası da, derdi de olmamıştır. Bu bir eksiklik midir? Kesinlikle hayır. Çağdaş ideolojilerden hareketle bir kapsayıcılık aramak İslâmi olmasa da bu ideolojilerin kurucu temellerinin bilinmemesi demektir.

Tabii ki buradaki esas mesele kapsayıcılıktan ne anladığımızdır. Bundan evrensellik anlamında bir kapsayıcılığı kastediyorsak unutmamak lazım ki evrensellekle emperyalizm aynı madyonun iki yüzüdür. Pozitivist hakikat, bilgi, akıl evrenseldir diyerek birkaç asır boyunca bize söylenen bu değil miydi? Yok, eğer bundan bir ağılama duvarı olarak insanların her dört-beş senede bir oy sandığı önünde ibadet seansında bulunduğu neoliberal ya da demokratik kapsayıcılığı anlıyorsak bu içi boş iddia da kendi başına totalleştirici ve homojenleştiricidir. Bunlardaki kapsayıcılık insanların inandığı ya da sahibi olduğu hakikati terk etmesi şartına bağlıdır.

Çoğu isim gelecek kuşak İslâmcılarının artık söz söyleyemeyeceğini iddia ediyor. Gelecek kuşaklar için böyle bir durum öngörüyor musunuz?

Bu sorudan iki anlam çıkmaktadır; biri İslâmcılık, biri de gelecek kuşaklarla ilgilidir. Anladığım kadarıyla sorunuz İslâmcılığın bittiğini ilan ediyor ama bunu gelecek kuşaklar metaforu üzerinden yapmaya çalışıyor. Tekrar olacak ama İslâmcılıkla ilgili olanı sonra arz etmeye çalışayım. Bu meselenin başka bir boyutuna zira değinmek istiyorum.

Söylemeliyim ki meselenin özü kanımca bu değil, mesele yeni kuşakların İslâmcıları dinlemeyeceği ya da İslâmcılığı anlamlı bulmayacağı değil, belki de üzerinde düşünmemiz lazım gelen asıl mesele bu kuşakların nasıl bir İslâm anlayışına sahip olacağıdır. Diğer bir ifadeyle eğer tarihsel akış ilerlemecidir ya da dünya değişiyor gibi uyduruk inançlar üzerinden İslâmcılığı tasfiye ediyorsa; ya da İslâmcılığın “çağdışı” kaldığı, söyleyecek bir şeyi yok veya kalmamışsa, evvela bu boşluğu neyin dolduracağı üzerinde düşünmekte fayda var. Sonra da gelecek kuşakların söyleyecek neyin olacağını ve geleceklerine neyle sahip çıkacaklarının beklendiğini açıklığa kavuşturmak gerekiyor.

Önemli dediğim husus budur, bu soruya cevap verilmeden İslâmcılığın tasfiyesiyle ilgili konuşmak tek taraflı olmaktan kurtulamaz. Görünen o ki biz modernliği hâlâ Batılaşma düzeyinde anlamayı aşamamışız. Unutmamak lazım ki modernlikle olan uyumsuzluğu İslâmcılık yaratmadı, eğer o yaratsaydı böyle düşünebilir, bu yüzden de bittiğine dair ilanlar verebilirdik. Ama bu bilindiği gibi İslâm’la modernlik arasındaki akidevi uyumsuzluktan doğan bir meseledir; İslâmcılık bunun neticesidir. Kökendeki sebepler üzerinde esas konuşulmalıdır diye düşünüyorum.

Öte yandan bugün İslâmcılığı meydana getiren şartlar, yani ontolojik zemin, dediğimiz gibi değişmiştir, dönüşmüştür, post-modernlik olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumda kendini modernliğe göre inşa etmiş olan İslâmcılığın bazı varsayımlarını işlevsiz ve anlamsız kıldığı için onu diyelim ki “işlevsiz” halde tutuyor; ama yine de tamir edileceğine inanıyorum. Dolayısıyla yaşanan bu yeni durum karşısında kanımca gelecek kuşakların da önünde, modernlikle karşılaşan ilk dönemin Müslümanları gibi yine iki yol görünüyor.

Haramları sürekli yaklaştıran, helalleri de sürekli uzaklaştıran bir hayat evreninde; eğer gelecek kuşaklar bu hayatın gerçekliğiyle aralarında uzlaşmaz bir çelişki görmez, tabii bir durum olarak kabul ederse, böyle bir zamanda önemli olan İslâmcılığın ne dediği ya da söyleyecek bir şeyin olup olmadığı değildir. Zira din bu hayatın içinde işlev olarak artık kültürel bir unsur haline gelmiş demektir. Bu da Müslüman zihninde çatışma yaratan bir meselenin kalmadığı demektir; hayat artık mehteran, bayrak ve ezanın gölgesinde seyredebilir. Ancak eğer post-modern ve/veya neoliberal bir zihinle değil de, yani muttaki olmaya çalışan bir zihinle, İslâmcılığın yapmak istediği gibi haramları uzaklaştırma, helalleri de yakınlaştırma çabasına girerse, hiç şüphe yok ki onların da bir “İslâmcılığı” olacaktır. Bu bir ülkede yaşamakla ilgili değil, Müslüman olmakla ilgilidir. Bu yüzden İslâmcılığın taraftarı azalsa da bu şartlar karşısında muhalif bir söylem olmaya devam edeceğine inanıyorum.

Not: Bu söyleşi Ocak 2021 tarihinde internetten yayımlanan bir gazete tarafından yapıldı. Soruları değerli bulup sordukları halde, verilen cevaplar değerli bulunmadığından olacak ki bugüne kadar yayımlanmadı -Abdurrahman Arslan.